

*NEED TO STUDY THE COMPETENCY APPROACH IN THE TRAINING OF SPECIALISTS IN
TOURISM*

The article discusses the need for the study of competent approach to the training of professionals of tourism as a factor in tourism development. Recognized major shortcomings in the organization of vocational education tourism in Ukraine, summarized the positive experience of Polish higher education institutions that are members of the European Union.

Key words: training, education specialists, tourist industry, factors of development.

УДК 81'42-028.46

Дружененко Р.С.

***ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ ВИКЛАДАННЯ
ЛІНГВІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ТЕКСТУ***

У статті подається теоретичне обґрунтування функціонально-прагматичного аспекту викладання лінгвістичного аналізу тексту як навчальної дисципліни з перспективою формування лінгвопрагматичної компетентності студентів.

Ключові слова: прагматичний аспект лінгвоаналізу, ознаки, категорії тексту, системно-структурна організація тексту.

Сучасний етап розвитку лінгвістичної науки характеризується поліпарадигмальністю, що зобов'язує переосмислення процесу викладання дисциплін мовознавчого циклу у виші з урахуванням традиційних (історичного, психологічного, соціологічного, системно-структурного) та нових (антропоцентричного, комунікативного, когнітивного, дискурсного, текстоцентричного, лінгвокультурологічного та ін.) підходів до навчання. Усі вони орієнтовані на текст (дискурс) та виявлення в ньому людського чинника. За таких умов текст вивчається не просто як складне синтаксичне ціле або системно-структурна організація мови, а як продукт функціонування мовної системи, що характеризується орієнтацією на узус, з одного боку, та мовну картину світу адресанта як мовної особистості, що використовує лексику, семантику, прагматику відповідно до психологічних та індивідуальних особливостей, - з іншого боку (Н. Валгіна, Н.Болотнова, М.Ділай, А.Серюк, Г.Почепцов, І Фролова та ін.).

Особливої значущості означений погляд на проблему вивчення тексту набуває у межах прагматичної парадигми, оскільки прагматика дозволяє розглянути явище мови, тексту, дискурсу в аспекті людської діяльності.

Метою нашого дослідження є обґрунтування функціонально-прагматичного аспекту викладання лінгвістичного аналізу тексту як навчальної дисципліни, завдання – з'ясувати традиційний підхід до викладання та порівняти його з якісно новим, що вибудований на основі прагматичного компоненту.

Актуальність дослідження. Одне із основних завдань вищої освіти – формування мовної особистості студента, його лідерської позиції. Невід'ємним атрибутом позиції лідера є його комунікативні уміння.

Бути комунікативним лідером – це те тільки бездоганно знати мову як систему, мати високий рівень грамотності, систему сформованих умінь спілкуватися за певних життєвих умов. Комунікативний лідер – це особистість, яка висловлюється у найкращій формі з неодмінною умовою взаємопорозуміння з адресатом, впливу на нього, а також досягнення найвищого ефекту в результаті спілкування. Саме тому важливим є формування лінгвопрагматичної компетенції студентів як компоненти компетенції комунікативної. Лінгвістичний аналіз тексту як навчальна дисципліна розкриває широкі можливості опрацювання текстового матеріалу та диференціації в ньому прагматично орієнтованої

компоненти з метою формування відповідних комунікативних умінь лідера. Визначення наміру автора висловлення, аналіз комунікативних стратегій і тактик у мовленнєвій поведінці адресанта, з'ясування практичної функції мовних одиниць забезпечує саме прагматичний аспект викладання лінгвістичного аналізу тексту.

Традиційно лінгвістичний аналіз покликаний віднаходити та описувати систему текстових категорій, визначати своєрідні мовні складники змісту та форми, висвітлювати різновиди зв'язків між окремими частинами та усталеними правилами вираження й експлікації цих зв'язків. Предметом аналізу є зв'язний текст, моделі побудови зв'язного мовлення, характеристика текстотвірних засобів та змістових категорій. Серед основних завдань лінгвоаналізу – ознайомлення з основними поняттями, принципами; оволодіння методикою цілісного та часткового мовного аналізу тексту; формування вмінь використовувати різні методи аналізу, зв'язувати текст одиницями різних рівнів тощо [4, с.10].

Прагматичний аспект викладання лінгвістичного аналізу тексту фрагментарно спостерігаємо у деяких вітчизняних дослідників. Так, М.Плющ вважає, що лінгвоаналіз полягає у вивченні тексту як продукту мовно-розумової діяльності людини, виявленні структурно-сислової єдності, комунікативної спрямованості, особливостей вираження смислів. Таким чином, науковець пріоритет надає людському фактору і особливості його вираження у мовній картині тексту автора. Н.Шевченко серед основних принципів лінгвістичного аналізу називає принцип взаємозв'язку та взаємозумовленості текстової форми і змісту, що полягає у вивченні мовних одиниць, які спрямовані на посилення впливового характеру змісту; вплив – це вміння організувати читача (слухача) на сприймання інформації та отримання результату спілкування як бажаного найвищого ефекту. Т.Єщенко актуалізує текстоцентричний підхід до викладання дисципліни, за якого мовна одиниця тексту аналізується не лише з погляду лексичного значення, але й з позиції загальної семантики тексту, структурування, внутрішнього контексту, підтексту тощо. Серед видів часткового лінгвістичного аналізу тексту дослідниця виділяє комунікативно-прагматичний як такий, що зумовлює з'ясування прагматичної природи тексту, його функції як посередника між адресантом та адресатом, аналіз комунікативних текстових категорій (адресатності, модальності, інтерактивності та інших), прагматичних намірів автора, мовленнєвих стратегій тексту.

Аналіз сучасної методичної літератури підводить до висновку, що деякі напрацювання у контексті проблеми прагматичного аспекту викладання лінгвістичного аналізу тексту є у вітчизняній науці, проте їх не можна назвати системними. Система роботи в даному напрямі зумовлює звернення до основ прагматики (лінгвопрагматики) як наукової галузі.

Нагадаємо, що прагматика виникла як галузь семіотики. Ч. Морріс свого часу виділив три рівні семіотики: семантику як відношення знака до об'єкта, синтактику як відношення знака до знака та прагматику як відношення знака до людини. Відтак дослідник глибоко починає вивчати знаки мови у контексті поведінки суб'єкта та створені ним комунікативні ефекти через лінгвістичні засоби.

Сучасна лінгвопрагматика як окрема наукова галузь включає комплекс питань, пов'язаних із суб'єктом, який говорить, адресатом, їх взаємодією в процесі комунікації, ситуацією спілкування, стратегіями і тактиками мовленнєвої поведінки. Серед сучасних науковців, які глибоко вивчають проблеми лінгвопрагматики, назовемо Н. Арутюнову, Ф.Бацевича, Л.Безуглу, В.Карабана, Н.Карасика, Б.Нормана, М.Олешкова, І.Сусова, І.Шевченка, І.Яшенкову та ін. Учені поділяють думку про те, що за кожним текстом стоїть мовна особистість, комунікант, а тому текст не можна розглядати як формальну структурно-семантичну організацію, а з позиції авторського наміру, стратегій і тактик досягнення комунікативного успіху (ефекту) засобами мовленнєвих дій, ходів, тобто мовленнєвої поведінки адресанта з урахуванням його особистісних характеристик. Тому прагматичний аспект лінгвістичного аналізу тексту за основу має не те, з чого складається висловлення, не

те, що воно виражає, а те, в умовах якої комунікативної ситуації, з якими намірами здійснюється мовленнєве спілкування і чи досягає воно мети взаєморозуміння та впливу на адресата. Прагматичний ефект мовлення, як зазначають учені, досягається структурним членуванням тексту, відбором та використанням мовних засобів з прагматичною орієнтацією.

Традиційними у курсі "Лінгвістичний аналіз тексту" є проблеми тексту як об'єкту аналізу, класифікації, визначення ознак, категорій, семантичного та структурного простору, його інтеграції одиницями різних рівнів тощо. Функціонально-прагматична основа викладання (навчання) лінгвоаналізу – це можливість опрацювання тексту як форми комунікації з диференціацією його прагматичних функцій, ознак, категорій, визначення прагматики системно-структурної організації, прагматизму мовних одиниць як виразників комунікативних смислів. За таких умов у поле зору потрапляє проблема мовленнєвих намірів адресанта та пов'язаних з ними мовленнєвих актів.

Розглянемо глибше, якими теоретичними знаннями повинен володіти студент, щоб аналізувати текст з погляду орієнтирів лінгвопрагматики.

Прагматизм закладений у самій природі тексту. Сучасний комунікативно-діяльнісний підхід дозволяє розглядати текст як форму комунікації. Незаперечним є той факт, що текст має подвійну системність. З одного боку, він створюється на основі і за законами використання засобів мовної системи (мовна системність), а з іншого боку, він представляє зразок мовленнєвої системності, що підлягає меті і завданням автора. Саме мовленнєва сутність тексту, комунікативні наміри автора є чинником, що визначає загальну організацію тексту, вибір жанру, стилю, відбір і характер взаємодії засобів мовної системи. Текст завжди передбачає адресата, тому прагматичний аспект формування умінь аналізувати текст з орієнтацією на його прагматичну сутність зобов'язує брати до уваги читача (слухача), для якого текст є об'єктом пізнавальної діяльності, що містить комунікативну чи когнітивну інформацію, виражає почуття і впливає, - і все це репрезентовано засобами мови. Таким чином, вагомо вивести формулу тріади "адресант – текст – адресат", яка допоможе студентам розкрити комунікативну сутність тексту, а саме: текст пов'язує автора і адресата в їхньому спілкуванні.

Адресат і адресант можуть бути представниками однієї чи різних культур. У першому випадку між комунікантами може виникнути найтісніший прагматичний зв'язок, у другому – навпаки можуть бути різні перешкоди до розуміння і відповідного впливу та досягнення автором найвищого ефекту, оскільки різні етнічні масиви мають різну специфіку відображення світу, що відображається у мовленнєво-мисленнєвій поведінці учасників спілкування. Тому актуалізація прагматичної основи аналізу тексту потребує врахування чинника культурологічної сутності тексту.

Виділяючи основні функції тексту (інформативну, соціальну, естетичну, метамовну, комунікативну та ін.), уважаємо за необхідне зробити наголос на прагматичній функції, адже текст може мати ефект впливу (прагматики).

Одним із завдань лінгвістичного аналізу тексту є вивчення основних його ознак і категорій. Серед ознак тексту традиційно називаємо зв'язність, цілісність, членованість та деякі інші. На нашу думку, прагматичний компонент вивчення тексту вимагає особливої уваги ще й до таких ознак, як антропоцентричність, інформативність, регулятивність, інтегративність.

Антропоцентричність – це така ознака, що забезпечує спрямованість тексту на визначене коло осіб. Різні тексти призначені для людей різного віку, статі, рівня освіти, кола інтересів, естетичних та моральних поглядів тощо, тому міра корисної інформації, міра впливу та досягнення комунікативного ефекту автора аналізується через призму типології читачької адреси. Вона виявляється в категорії адресатності, під якою розуміють образ читача (слухача) (Н.Арутюнова, М.Бахтін, Ю.Лотман та ін.). Мовними засобами вираження образу адресата є займенники першої особи, імена, прізвища, дієслова другої відміни та ін.

Інформативність як ознака тексту вказує на його загальний об'єм інформації. Відома класифікація типів текстової інформації, запропонована І.Гальперінім. Науковець диференціює змістово-фактуальну, змістово-концептуальну та змістово-підтекстову інформацію.

У межах прагматики ця ознака має бути розкрита ще й в аспекті функціонального призначення та змістових її особливостей. Імпонує виділення сучасною науковою думкою двох типів інформації – логічної та естетичної (Н.Болотнова). Логічна інформація має на меті досягти найвищого результату, вплинути на розум адресата засобами логічного, поступового, аргументованого викладу думок; естетична інформація впливає на серце адресата, автор намагається досягти результату (ефекту) засобами образності. Тому можна говорити про логічно та естетично зумовлену прагматичність тексту як категорії тексту. Найчастіше логічна інформація виражена в нехудожніх текстах, а естетична – в художніх.

Регулятивність – ознака тексту, що забезпечує керування пізнавальною діяльністю адресата. Указана ознака має прагматичну основу, оскільки визначається своєрідністю творчого методу автора, традиціями літературних шкіл, індивідуально-авторським світобаченням. Основними засобами регулятивності є лінгвістичні (ритмічні, звукові, лексичні, морфологічні, словотвірні, синтаксичні) та екстралінгвістичні (композиційні, логічні, графічні). Регулятивність виражається через категорії емотивності, експресивності та модальності (Л.Бабенко, С.Ільєнко, В.Телія, В.Шаховський). Емотивність указує на емоційний стан автора, експресивність реалізується у доборі мовних засобів для розкриття емоційного стану, а модальність – це оцінка автором того, що відображено. Як бачимо, усі категорії регулятивності пов'язані авторською інтенцією з прогнозом на сприйняття висловлення адресатом.

Інтегративність розуміємо як таку прагматичну ознаку, яка забезпечує синтез усіх структурних елементів тексту для створення змістового плану висловлювання, що організується за допомогою авторської інтенції, його мети та мотивів. Вона є результатом мовленнєво-мисленнєвої діяльності комуніканта. Реалізується інтегративність у категоріях простору, часу, події. Завдання викладача – навчити студентів бачити та аналізувати ефект впливу на адресата через систему вираження їх у самому тексті. Додамо, що ця ознака виявляється не в окремому фрагменті тексту, а в цілому.

У межах прагматичного аспекту лінгвістичного аналізу тексту по-іншому радимо подавати навчальний матеріал з проблеми системно-структурної організації тексту. Цінною, на наш погляд, є позиція Н.Болотної, яка пропонує розглядати два рівні внутрішньої структури тексту: інформаційно-смісловий та прагматичний [3, с.239]. Якщо перший відображає концептуальну картину світу адресанта, то другий – мовленнєві стратегії і тактики автора з метою впливу на адресата та досягнення найвищого ефекту в комунікації. Другий рівень вважається більш складним, він за основу має інформаційно-смісловий рівень.

Прагматичний рівень науковець пропонує розглядати в лінгвістичному та екстралінгвістичному аспекті. У лінгвістичному аспекті прагматичний рівень має два підрівні: експресивно-стилістичний та функціонально-стилістичний. Одиницями цих підрівнів є система експресивних, емоційно-оцінних, стилістично маркованих засобів, стилістичних прийомів. Екстралінгвістичний аспект прагматичного рівня також має підрівні: емоційний, образний, ідейний. Відповідно одиницями цих підрівнів є емотеми (або їх система), мікрообрази (або їх системи) та ідеї.

Уважаємо, що можливим є уведення до навчальної програми названої дисципліни поняття прагмеми (Л.Кисельова) як одиниці тексту, що сигналізує про створення прагматичного ефекту. Прагмеми можуть виступати у ролі мовних одиниць різних рівнів (фонетичного, словотвірного, морфологічного, синтаксичного).

Що ж стосується такого вагомого блоку навчальної інформації, як семантика тексту, то студенти мають зрозуміти, що значення мовної одиниці, уживаної в тексті, саме по собі не стільки важливе. Важливим у контексті стає смисл, який хотів донести автор. У свідомості

читача текстова інформація перетворюється на смислову інформацію. Остання, з одного боку, зіставляється з мовною інформацією тексту (поверхневий смисл), а з іншого – з осягненням усіх елементів тексту в поєднанні з фоновими знаннями та інформаційним тезаурусом комунікантів (глибинний смисл). Завдання викладача – навчити студента віднайти та проаналізувати глибинний смисл як стратегію впливу на читача.

Отже, ми теоретично обґрунтували цінність запровадження прагматичного аспекту в систему навчання лінгвістичного аналізу тексту та довели необхідність цієї роботи з метою формування вмінь особистості впливати словом та досягати найвищого результату в процесі комунікативної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Арутюнова Н.Д. Фактор адресата//Изв. АН СССР. Сер.: лит. и яз. 1981. – Т.40. – С.356-367.
2. Бацевич Ф.С. Вступ до лінгвістичної прагматики/Ф.С. Бацевич. – К.: Академія. – 2011. – 304 с.
3. Болотнова Н.С. Филологический анализ текста/ Н.С. Болотнова. – М.: Флинта. – 2007. – 520 с.
4. Єщенко Т. А. Лінгвістичний аналіз тексту/ Т.А.Єщенко. – К.: Академія. – 2009. – 264 с.
5. Киселева О.Н. Структура урока русского языка в средней школе: Учебное пособие / О.Н. Киселева. – Томск: Изд-во Том. ун-та, 1993.
6. Сидоров Е.В. Проблемы речевой системности/ Е.В. Сидоров. – М., 1987.

Дружененко Р.С.

ПРАГМАТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ПРЕПОДАВАНИЯ ЛИНГВИСТИЧЕСКОГО АНАЛИЗА ТЕКСТА

В статье теоретически обосновывается функционально-прагматический аспект обучения лингвистического анализа текста как учебной дисциплины с перспективой формирования лингвопрагматической компетентности студентов.

Ключевые слова: прагматический аспект лингвоанализа, признаки, категории текста, системно-структурная организация текста.

Druzenenko R.S.

THE PRAGMATICAL ASPECT OF TEACHING OF LINGUISTIC ANALYSIS OF A TEXT

In the article it is submitted the theoretical explanation of functional and pragmatic aspect of teaching of linguistic analysis of text as academic discipline with prospects of formation of the students linguistic-pragmatic competence.

Key words: pragmatic aspect of linguistic analysis, features, categories of texts, system-structural organization of text.

УДК 378:001.89:656.61.052

Дягилева О.С.

УМОВИ СТВОРЕННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОГО СЕРЕДОВИЩА У ВИЩОМУ МОРСЬКОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Стаття присвячена визначенню умов створення науково-дослідницького середовища морського вищого навчального закладу як важливого чинника формування дослідницької культури фахівця морської галузі. Автор зазначає, що визначені умови сприяють формуванню дослідницької культури – невід’ємної складової професіоналізму фахівця, яка забезпечує його відповідність світовим вимогам і стандартам морської галузі.

Ключові слова: науково-дослідницьке середовище, дослідницька культура, суб’єкт-суб’єктна взаємодія, самопізнання, система неперервної освіти.